

ФОЛЬКЛОР И ЛИТЕРАТУРА НАРОДОВ КАВКАЗА

УДК 821.352.3

DOI 10.31143/2542-212X-2020-4-294-306

**ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПОЭЗИИ БЕТАЛА КУАШЕВА:
СИСТЕМА ОБРАЗОВ, ИДИОСТИЛЬ, ПОЭТИКА
(К 100-летию со дня рождения поэта)****Л.Б. ХАВЖОКОВА
Ф.С. БЕЙТУГАНОВА**

Институт гуманитарных исследований – филиал Федерального государственного бюджетного научного учреждения «Федеральный научный центр «Кабардино-Балкарский научный центр РАН»

360000, КБР, г. Нальчик, ул. Пушкина, 18

E-mail: lyudmila-havzhokova.86@mail.ru, beyfatima@gmail.ru

Аннотация. Статья посвящена исследованию поэтического наследия кабардинского поэта Бетала Ибрагимовича Куашева. Поэтика и художественно-композиционная организация стихов и поэм Б. Куашева до настоящего времени не стали предметом отдельного исследования, чем и обусловлена актуальность заявленной темы. В статье впервые проводится комплексный анализ художественной парадигмы творчества поэта с акцентированием внимания на системе образов, метрико-рифмовочной конструкции произведений, жанровом разнообразии, а также на национально маркированном идиостиле автора. Исследуется уникальный и новаторский для адыгской (кабардино-черкесской) литературы инверсионный синтаксис, позволивший поэту провести реформу кабардинского стиха. Рассматриваются основные мотивные линии лирики и лиро-эпики Б. Куашева, выявляются виды рифм, использованные им в оригинальных сочетаниях (концевая рифма + фольклорная, например). Полученные результаты могут стать теоретическим подспорьем при дальнейшем исследовании творчества Б. Куашева, а также при изучении адыгской поэзии, в частности, лирических и лиро-эпических произведений. Они могут найти практическое применение в спецкурсах, исследовательских работах преподавателей, аспирантов и студентов.

Ключевые слова: Бетал Куашев; кабардинская поэзия; поэтика; стиль; метрика; ритмика; жанр; инверсия.

**ARTISTIC FEATURES OF BETAL KUASHEV'S POETRY: SYSTEM OF IMAGES, IDIOSTYLE, POETICS
(To the 100th anniversary of the birth of the poet)****L.B. KHAVZHOKOVA
F.S. BEYTUGANOVA**

*Institute for Humanitarian studies – branch of the FSBSE «Federal Scientific Center ‘Kabardin-Balkar Scientific Center of the Russian Academy of Sciences’»
360000, KBR, Nalchik, Pushkin st., 18
E-mail: lyudmila-havzhokova.86@mail.ru, beytfatima@gmail.ru*

Abstract. The article is devoted to the study of the poetic heritage of the Kabardian poet Betal Ibragimovich Kuashev. The peculiarities of poetics and artistic-compositional organization of poems and poems by B. Kuashev has not yet become the subject of a separate study, which explains the relevance of the stated topic. For the first time, the article provides a comprehensive analysis of the artistic paradigm of the poet's creativity, focusing on the system of images, metric-rhyming construction of works, genre diversity, as well as on the nationally marked idiom of the author. A unique and innovative for the Adyge (Kabardino-Circassian) literature inversion syntax is investigated, which allowed the poet to reform the Kabardian verse. The main motive lines of B. Kuashev's lyric poetry and lyric-epics are considered, the types of rhymes used by him in original combinations (end rhyme + folklore, for example) are revealed. The results obtained can become a theoretical help in further research of B. Kuashev's work, as well as in the study of Adyghe poetry, in particular, lyric and lyric-epic works. They can find practical application in special courses, research works of teachers, graduate students and students.

Keywords: Betal Kuashev; Kabardian poetry; poetics; style; metrics; rhythm; genre; inversion.

КІУАЩ БЕТІАЛ И УСЫГЪЭМ ХЭЛЬ ХУДОЖЕСТВЕННЭ ЩХЬЭХУЭНЫГЪЭХЭР: ОБРАЗ КЪЭГЪЭЩЫКІЭР, ТХЫГЪЭХЭМ Я БЗЭР, ПОЭТИКЭР *(УсакIуэр къызэралъхурэ ильеси 100 шрикъум ирихъэлIэу)*

КІуаш БетІал къикIуа гъуэгуанэри и творчествэри къызэшIэкъуауэ къыштыгъэльгъуа тхыгъэ зыубгъуахэр щыIэш, ахэр Нало Заур, Тхъэгъэзит Зубер, Къэрмокъуэ Хъэмид, КхъуэIуфэ Хъэчим сымэ ятхауэ ильес зэхуэмыдэхэм дунейм къытехъаш. Апхуэдэуи абы и гъашIэмрэ и гуашIэмрэ къышщетхэкIыжа лэжыгъэхэр «Къэбэрдей литературэм и тхыдэм теухуа очеркхэм» (1965 гъэм – адыгэбзэкIэ, 1968 гъэм – урысыбзэкIэ), Абазэ Албэч зэхигъэува «Къэбэрдей тхакIуэхэр» (1999 гъ.) тхылъым, автор гупым зэдатха «Писатели Кабардино-Балкарии: XIX – конец 80-х гг. XX в.» (2003 гъ.) биобиблиографие псальальэм, «Къэбэрдей усэм и антологием» (2008 гъ.) иту къыдэкIаш. А псор къыдолъытэри, мы тхыгъэм къриубыдэу усакIуэм и биографиемрэ илэжъахэмрэ, ильес бжыгъэкIэ гъэбелджылауэ е лъэхъэнекIэ зэшхъэштыхауэ (псалъэм папшIэ, щеджа, зауз шыхэта, зауз нэужьым, н.), дакъытеувыIэн мурад диIэкъым, и творчествэр къызэшIэкъуауэ джинри пицэрэиль зыщытшIыжыркъым, сыйту жыпIэмэ апхуэдэ Iуэхум и зэфIэхынэм монографие е диссертациэ лэжыгъэ псо и пщальещ, нэхъ машIэкIи зупщытыныр дзыхыщIыгъуэджэш. Ди къэхутэныгъэм и КIуэцIкIэ дэ гулъытэ зыхуэтшIынур КIуаш Б. и усыгъэр адрейхэм къашхъэштызыгъэкI художественнэ щхъэхуэныгъэхэрщ, жанрхэм я къэгъэIэрыхуэкIэмрэ мотивхэм я гъэлэжъэкIэмрэш, усакIуэм и бзэ шэргуэрщ, абы и лирикэ икIи лиро-эпикэ тхыгъэхэм я ухуэкIэ-гъэпсыкIэ гъещIэгъуэнырщ – поэтикэрщ.

КІуаш Б. и образ къэгъэшыкІэр зыхуэбгъадэ хъун щыІэкъым, зыхэбгъэгъуэщэни гъуэтыгъуейщ. Абы и тхыгъехэм щиухуа образ системэм, зерыжайту, хэплъхъэни хэпхыни щымыІэу, и фІагъхэр нэрыльлагъу пшищІрэ и гъэшІэгъуэнагъри къызэшшикъуэу, япэу тетхыхъауэ щитащ Нало Заур. УсакІуэм и художественнэ щІэинимрэ щІэныгъэ лэжыгъэхэмрэ зэхуихъэсыжу, 1958, 1966 гъэхэм тхылтьитІу къышыдигъэкъым, пэублэ псальэм Налом щитхыгъаш: «КІуашым и образхэм къару къезытыр ахэр тэмэму, щІэуэ, умы-КІуаш БетІалмэ къыпхуэмыгъуэтын образхэу зэрышытыр аращ. Апхуэдэ оригиналнэ образ къэзыгъуэтыф зи хабзэр усакІуэ щыпкъэхэрш. <...> КІуашым фІэкІа нэгъуэшІ гуэрым къыпкъырыкЫнкІэ хъунтэкъым жыхуэпІэним хуэдэхэу образ хъэлэмэтыщэхэр и хъушэш абы» [Налоев 1958: 30-31].

УсакІуэм и творчествэр куууэ зыджыжа, убгъуауэ тетхыхъа критик, литературэдж Къэрмокъуэ Хъэмиди абы и образ системэм и тельыдажагъыр къыхигъэщащ: «КІуашым и хъэтІыр (и бзэр, и образыр) нэгъуэшІым хэгъуэщэнкІэ Іэмал иІэкъым, абы и усэбзэр къыбоцЫыху и зы сатыр закъуэкІэ – а сатырым дэнэ ущрихъэлІэми, КІуашым зэриІэдакъэшІэкІыр къепщІэнущ. КъепщІэнущ, апхуэдизкІэ Іупщищ, щІэшыгъуэш, белджылыщи» [Кармоков 1996: 289].

Дэтхэнэ усакІуэ, тхакІуэми и художественнэ дунейр нэсу зэфІэувауэ, и ИэдакъэшІэкІхэр лъэпкъ литературэмрэ щэнхабзэмрэ я зыужыныгъэм хуэлажъэу къышылъытапхъэр адрейхэм къахэзыгъэшхъэхукІ образ щІэшыгъуэхэр къыхуэгъэшІрэ ахэр еzym и хъэтІкІэ къиІуэтэфмэш. Наломрэ Къэрмокъуэмрэ гу зыльтатахэм дэ ди еплъыкІэр щыдгъужмэ, гupsысэ пыухыкІам дыхуашэ: КІуаш БетІал и тхыгъэ къескІэ куэд дыдэу узыщрихъэлІэ образ хъэлэмэтихэм усакІуэм нобэр къыздэсым зыри зrimыкІуэфа лъагъуэ адыгэ литературэм хишину зэрыхуэзэфІэкІар хъэкъ къыпщащ. Абы щыгъуэми КІуашым и усыгъэм «ІэрышІу», акъылкІэ зэгъэкІуауэ зы образи къыхэбгъуэтэнукъым: ар образкІэ гupsысэрт, усэрт, псэурт, жыпІэнурэмэ, и гущІэр образ зэфэзэшу къызэрыльэльырт. Нало З. пэжу къызэрихутащи, «ар усакІуэ куэдым къемыхъулІэ Іуэху гугъущ, ауэ БетІал и гумрэ и щхъэмрэ щІэ зыщІэмийт образылъэти, и псэр дихъэхауэ щыусэкІи, гущІэм щигъэплъа образи къигъуэтырт» [Налоев 1958: 31]. Зи гугъу тщІым и щыхъэт КІуашым и тхыгъехэм къышыбгъуэтыным гугъущэ удехъыркъым, сыйту жыпІэмэ, ищхъэки къызэрихэдгъэщауэ, абы и усэхэри поэмэхэри образ бжыгъэншэхэмкІэ гъэнщІащ. Псалъэм папщІэ, «Си Хэку» фІэшыгъэм щІэт усэ закъуэм образ гъэшІэгъуэну икИи щІэшыгъуэу дызыщрихъэлІэхэм я бжыгъэр машІэкъым. Ахэр апхуэдизкІэ тхыгъэм щыкуэдщи, абыхэм ямыуфэбгъуауэ усэм и кІыхъагъкІэ зы сатыри къыхэгъуэтэгъуейщ, уеблэмэ образ защІэу зэхэшыхъауэ едзыгъуэ псо къышыхъэхуэ къохъу: «Си Хэкуэ дыщэ губгъуэ, / Къэхъугъэм и епэр» [Куашев 1996: 10]; «Лэгъупуэ из мазэгъуэр...» [Куашев 1996: 10]; «Акъуужыр альп сэхъуауэ / Уи ныдэжэм ѹопІейтей» («Си Хэку») [Куашев 1996: 10], «Пиш э уанэу Іуашхъэмахуэ / Пльыр сакъыу къытихъэшытищ, / Аузхэм щызэрахуэ / Иэш бжыгъэр вагъуэ лъытищ» [Куашев 1996: 10]; «Кыифыгъэр ѹыпІэ дэгүхэм / ДыгъешиІэм щхъэшитхъащ» [Куашев 1996: 10]; «ЖъакІацэу щхъэмыйж уэрхэр / Хы щхъэфэу мэбырыб» [Куашев 1996: 10]; «Къунанхэм

пиагъуэ гуартэу / Бгы щхъуантIэхэр яхъуэкIу» [Куашев 1996: 10]; «Хуэдэншиэу уи шу жэрхэм / Зырачмэ, пиэм йопыдж» [Куашев 1996: 11]. Мыхэр адыгэбзэм, хэхауэ къэбгъэльагъуэмэ, къэбэрдей-шэрджесыбзэм и зэфIэкIхэр наIуэ зыщI, а бзэмрэ абыкIэ тха литературэмрэ заужынным усакIуэм хуишIа хэлхъэныгъэр зыгъэнахуэ щапхъэхэш.

КIуащым и усыгъэм образу хэтыр зы лэжьыгъэм и кIуэцIкIэ къыпхузэЩЭкъуэнукъым, ауэ ищхъекIэ къыщыдгъэльэгъуахэм нэгъуэЩI зыбжани щIыдгъужынщ: «Жэцыр махуэ шхуэлым / КIыфI зэрыхъуу щIоф...» [Куашев 1966: 52]; «Ажал и шабзэ куэдрэ сыкъелами...» [Куашев 1996: 7]; «Шы фIальэм щIыгур игъэгзыу / <...> / Ажал пиыналъэм бгыр дэзгызгыу» [Куашев 1996: 8]; «Махъшэ сидж сатыриц уи Iуфэр, / Уи щIэм мывэр щизэроиш» [Куашев 1996: 14]; «Ешауэ дыгъэ – мафIэ шэрхъым / Къуриши тажсхэр пиэплъкIэ щихуапэу, / Шхупс щIыIэу гуакIуэу ахъшэм нэшхъым / КъуэкIыпIэр жыжъэу хуэпшапэу...» [Куашев 1996: 21]; «ПицIэгъуалэ Iэлхэу щIыфэ жэпхэм...» [Куашев 1996: 21]; «Кавказ къыр дзэхухэм, пиэм епыджсхэу, / Пэ хуэплъэ пищащэу затIэцIац» [Куашев 1996: 22]; «Пиэплъ жьеражъэу есуэ дыгъэр / Нэжэгүжэуу къыдокIуей, / ЗэхийцIаэу махуэ бзыгъэр / Къуришым щхъэр къиIэт къудейщ» [Куашев 1996: 31]; «Уейр хъэ джафэу удэфащ» [Куашев 1996: 80]; «Сын кхъахэу созэши» [Куашев 1996: 80]; «Сын кхъахэу созэши» [Куашев 1996: 82]; «НитI къэбгъапльэр сфIэIэштIымищ» [Куашев 1996: 88]; «Дыхъэрэн хъэвэм нэхущыр / Лъы из лъэгъупуэ къыхопль, / Махуэ къэушым и дыщэр / Нур дахэ куэдкIэ зэблопль» [Куашев 1996: 110]; «Нэпсу уэсэпсыр нэхущым польэль. / Къуришхэу мывэдээ дзахъэбэм борэныр, / Жэцым щоятэр, нартыдээ мэфий» [Куашев 1996: 115]; «Пицыхъэщхъэт. Пшанэр зэхэуауэ / Таж дзакъэ къуришхэр щIауфащ / <...> / Махуей блэкIам и Iэуэлъяуэр / Аузым блэуэ дэпщхъэжасц» [Куашев 1996: 145]... Мышхуэдэ образхэр куэд дыдэу усакIуэм и IэдакъэЩЭкIхэм къахэбгъуэтэнущ. Абы щыгъуэми, Нало Зауррэ Къэрмокъуэ Хъэмидрэ пэжу гу зэрылъатащи, «абыхэм я нэхъыбэр конкретнэхэш, предметнэхэш» [Налоев 1958: 30], «IупщIщ, <...> белджылыщ» [Кармоков 1996: 289].

Зытепсэлтыхым и сурэт псальэкIэ зэрищIыфыр КIуащым и зэфIэкI нэхъ инхэм ящыщ зыт. ИщхъекIэ къэдгъэльэгъуахэри абыкIэ щыхъэту мэув, ауэ, щIэ зыщIэмый образылъэу, образ нэхъ наIуэ дыдэхэм я хэцIапIэу къэлъытапхъэр «Нэху» поэмэрщ. Мис, щапхъэ зыбжанэ: «Дыгъэр хъуфэу къарууншэ / МэткIу, къопэзэзэх, / Е еша, е миузыниш – / Хъуауэ пфIоющыр щхъэх» [Куашев 1996: 255]; «Унэ кхъахэм зэпхив Iугъуэу / Гъуэзыр щIым къыхех...» [Куашев 1996: 255]; «Пльыр дыкъауэ пагэу синхэр / Кхъэм сатырхэу итищ...» [Куашев 1996: 255]; «Хъэджафэжьуэ укъуеяуэ / ЩIыр гуIэжсуэ щылъщ...» [Куашев 1996: 255]; «Нэм къиплъысыр мыйбэдзауэу / Iещ исэкIуэд къытфIоющI...» [Куашев 1996: 255]; «ПицIантIэ хъэдэ зыдахауэ / Къуажэ исор нэцхъеийщ, / НэкIу фэрэкIым ирихауэ / ТеплъэкIэ фейцейщ» [Куашев 1996: 256]; «Унэ пхаашэхэр щIывынэщ...» [Куашев 1996: 256]; «Тыбжьэ хъаруэ нашкъяашэу / Уэрам зэвхэр шэдищ...» [Куашев 1996: 256]; «Тхъэм инейр зыщепсыхауэ / ПицIантIэр кхъэуэ щымщ...» [Куашев 1996: 257]; «Нэ пIащитIым къатIэцI гъуэгур / МывотIэжь джафейщ, / ЗэхекIухыыр щатэу Iуэгур, / Бзу гъащтэу фейцейщ» [Куашев 1996:

257]; «*Вынд и пылэр мэлыц Iуацхъэу / Къагъесац зы лыжь»* [Куашев 1996: 258]; «*Дзыр зи шхальэхэм я псальэр / Къупцхъэ хъэм хуадзау / Къэзыпхъуатэм... щIагъэльэльыр / Фызым зырадзау*» [Куашев 1996: 259], н. Мы образхэр поэмэм и япэ едзыгъуэм къыхэтхыкIа къудейхэр араш, етIуанэ,ещанэ едзыгъуэхэми апхуэдэ куэд хыболъагъу.

Дызыхэплъахэр къызэщIэткъуэжмэ, къыхэгъэшыпхъэц КIуаш Б. къигъэшIа образхэр, образ къудей мыхъуу, я нэхъыбэр нэшэнэм (символым), языныкъуэхэр – мифологемэм зэрыхуэкIуэр, адрейхэр лъэпкъ гупсысэкIэм и нагъышэу зэрыувыр.

Образ ухуэнымрэ бзэр гъэлэжъэнымрэ гуэхыпIэ имыIэу зэпхац. ЗэрыгурIуэгъуэши, усакIуэр зэрытхэ бзэр къыдалъхуауз и анэбзэу, абы ирипсалъэу зэрихъекIэ зэфIэкIыркъым, ар и пкъынэлъынэм хыхъауз, псэкIэ зыхищIэу, а бзэмкIэ гупсысэу щытыпхъэц. Апхуэмыдэмэ, КIуашым ищхъекIэ нэрыльагъу щытищIа образ системэ къулейр иухуэфынкIэ Иэмал иIакъым. УсакIуэм и гум щызэригъэпцIа гурыщIэхэмрэ ахэр къызэриуатэ бзэмрэ зэрызэдигъэлажъэу щытар куэду гъэшIэгъуэнщ: абыхэм я зэхуакум образ щIэшыгъуэ бжыгъэншэхэр къыдэкIа къудейкъым, атIэ псальэшIи, псальэжъхэм пэблагъэ жыIэгъуэ шэрыуэхэри къапкърыкIаш. Псалъэм папщIэ, критик, щIэнныгъэлI зэхуэмыдэхэм (Нало З., Къэрмокъуэ Х., н.) усакIуэм еzym къигъэшIыжауэ, неологизму бзэм къыхигъэхъауз псальэ зыбжанэ къыхагъэшхъэхукIаш: «*ухыгъэ», «къэхъугъэ»* [Налоев 1958: 33; Кармоков 1996: 291], «*дзэлI*» [Кармоков 1996: 291]. Абыхэм ящIыгъужыпхъэц «*лыхъугъуэ*» псальэри. Контекстым хэмыту къапштэмэ, мыбы и мыхъэнэр «*Лы хъуным игъуэ», «лыхъпIэ щиувэ ныбжь»* жыхуйIэу къыбгурIуэнущ, ауэ абы усакIуэм щIилъхъа щIагъыбзэр зэ еплтыгъуэкIэ къызэрыпфIэшIынум нэхърэ куэдкIэ нэхъ кууш. «*Къуэшхэ, фIэхъус!*» усэм а псальэр мыпхуэдэу къышокIуэ:

Фылм хуэушауз уи хэкур

Лыхъугъуэ пщацэу дыгъэлиц. [Куашев 1996: 21]

Мыбдежым КIуашым «*лыхъугъуэ*»-м къригъекIыр «*зи лы етыгъуэ*» е «*зи лы дэкIуэгъуэ хъуа пщацэ*» жыхуйIэу араш, «*къэжэпхъа*», «*ныбжькIэ балигъигъуэм нэса*» мыхъэнэри абы щIэлтыжу. Ар къикIыу адыгэхэм нэгъуэшI зы жыIэкIи къадокIуэкI – зи дэкIуэгъуэ хъуа, зи фэкIэ зызыльэшIа пщацэм «*зи шэфэл зэшIыхъа*» е «*зи шэфэл къэкIуэгъуэ / ильыгъуэ*» хужаIэ хабзэш.

КIуаш Б. Йурылъа бзэ къулейр къызыпкърыщар и тхыгъэхэм ящIилъхъа мыхъэнэ куур, къигъэшIа образ екIухэр, ахэр къызэригъэльэгъуа художественнэ Иэмалхэр аркъудейкъым, атIэ абыхэм ИэкIуэлъакIуэу щигъэлэжья инверсие синтаксисри («инверсионный синтаксис») Iуэхум къыхэлъытапхъэц. Ар адыгэ усыгъэр зэмыса къэхъугъэти, псальэуха ухуэкIэ занщIэм тету къэгъуэгурIуя лъэпкъ гупсысэкIэр инверсием тыншу теунэтIа хъуакъым, языныкъуэхэми апхуэдэ гъэпсыкIэр яфIэкъабылакъым, бзэр зэхиIуантIэу, тхыгъэм къеджэгъуей, и мыхъэнэр гурыIуэгъуей ищIу къалтытэри. Абыхэм къашхъэшыкIыу, «*КIуашым ди поэтикэм щIэуэ къыхильхъа псори лъэзыгъэкIар инверсиерш, – итхыгъяш Нало Заур. – Ар адыгэбзэм изэгъя къудейкъым. Абы ди бзэм и синтаксисир иудыныщIэри къигъэшIэрэшIэжац, япэм къемызэгъуу къалтытэу щыта жыIэкIэхэр хабзэ ищIаш, ар дыдэмкIи ди бзэм и лъэкIыныгъэр*

игъэбэгъуаш» [Налоев 1958: 33]. Налом и епльыкІэм Къэрмокъуэ Хъэмиди арэзы техъуаш: «Инверсием и фыгъэкІэ бзэм и къулеигъэмрэ и лъэкІыныгъэмрэ хохъуэ, абы и къуэсхэм заукъуэдий, и лъынтуэм лъыр нэхъ уэру щызежэ мэхъу – КIуашым и усэм щынэрыльагъущ ар» [Кармоков 1996: 291], – итхыгъяаш абы.

Дэ дызэреплъымкІэ, КIуаш Б. хуэдэу инверсиер зыхуэгъэлэжья адыгэ усакIуэхэм нобэр къыздэсым къахэкIакъым. Абы папщІэ усакIуэм псальхэр зэблигъэувыкI къудейтэкъым, атIэ а IэмалымкІэ и тхыгъэхэм ритмикэ хъэлэмэт ящIильхъэрт. Апхуэдэ ритмикэр сый щыгъуи уэрэд макъамэу шэшIа мыхъуами, КхъуэIуфэ Хъэчим зэрыжиIам хуэдэуи «быркъ-шыркъ къихэбжъахъуэртэкъым» [Кауфов 2016b: 155]. Пэжщ, Нало Заур гу зэрылъитауэ, КIуашым и бзэр гугъут, инверсиер къызэригъэсэбэпымкІэ Маяковский Владимир и тхэкІэм пэблагъэу и усэбзэр, езы Налом и псальхэкІэ жыпIэмэ, «эмоциональнэт» [Налоев 1958: 32]. Дэтхэнэ тхакIуэ, усакIуэми хуэдэу, БетIали къемыхъулIа сатырхэри, нэшIыса мыхъуа рифмэхэри иIэш, ритмикэр щызэптиуди къыхохуэ, ауэ абы и усыгъэм «быркъ-шыркъи», «быргуэ-сыргуи» дышрихъэлIакъым.

НэгъуэшI зыми къитеувыIэпхъэш: КхъуэIуф Хъ. зэрыхуигъэфащэмкІэ, «КIуашым и ритмэхэр абы литературэм нэхъ зыщрита зэман дыдэм гъашIэр щIиупскIуэ, зэшхъэшихуу къежъя, куэдыщи дэмыкIыу дуней псор зэшIэзыубыда, и пIэм изыхуа «рок» музыкэ лЭужыгъуэм (къихэзыгъэшар дэращ. – Хъ.Л., Б.Ф.) генез къуэпс щэху гуэрхэмкІэ пыщIаш» [Кауфов 2016b: 122]. АбыкІэ тегъэшIапIэ ищIри усакIуэр Германием щыщIам «рок-джаз» макъамэ лЭужыгъуэр зэхихынкІэ, дихъэхынкІэ хъуну щытауэ зэрыхуигъэфащэрщ. «Джаз музыкэр КIуашым и мыхъэрэму щытауэ урегъэгупсыс, – етх абы, – «ДжонитI» поэмэм а музыкэ тепльэгъуэхэм американхэм я псэукIэм щайгъ увыпIэр мыйзэ-мыйтIуэ къызэрыхъэшым – щIэнэкIагъэ хэлъу (къихэзыгъэшар дэращ. – Хъ.Л., Б.Ф.): а зэманым абы нэгъуэшIу утепсэлтыхъыну гугъут. <...> Заум и гурым макъыр, и ритмэ чэтхъар, и музыкэ къуабэбжъабэр, быргу-сыргур «ДжонитIым» «къызэрыщIур» джаз макъамэ гуэрым къыпыхъуреикIам, «рокым» ижь къыщIихуам хуэдэш [Кауфов 2016b: 123, 124]. Мыпхуэдэ епльыкІэм щхъэусыгъуитIкІэ арэзы дытехъуэркъым. Япэрауэ, КIуашыр «щIэнэкIагъэ хэлъу» зытетхыхъа макъамэ лЭужыгъуэм езыр дихъэхуу щытауэ фIэш щIыгъуейщ, езыр дэзымыхъэх макъамэ мотивхэри и усэхэм я ритмикэм лъабжъэ хуишIынкІэ Iэмал иIакъым. ЕтIуанэрауэ (нэхъищхъэр мыращ), КхъуэIуфэм къыхигъэш «ДжонитI» поэмэм и гъэпсыкІэ-ухуэкІэм укIэлъыплъмэ, укъышеджэкІэ и ритмикэм ущIэдэIумэ, «быркъ-шыркърэ» «быргуэ-сыргуэрэ» хэлъын дэнэ къэна, абы и сатырхэр зыр зым кIэлъыпIашIуэ псынэпсым хуэдэу йошкIурэх. Мис, зы щапхъэ, и IукIэр зэрыдахэм нэмышI, образ тельиджэхэмкIи гъэнщIауэ:

Зыкъигъазэш жсыбгъэм зэуи
Уэшхыр щхъэшихуаш,
Дыгъэр пиэм къыкъуэплъщ нэшхъейуи,
Фагъуэу къэнэхуаш.
Дыгъэ къухъэм пиэ сыримэу

*Уафэр ѢИгъенащ.
Щыблэ уари гъумэтIымэу
Күэдрэ гъынэннащ.* [Куашев 1996: 227]

Къэтхъа едзыгъуитIым я ритмикэр шэцIаш, сатырхэр кIэух рифмэ къулейхэмкIэ гъепсащ. Ауэ нэхъ куууэ зыхэплъапхъэр усэ гъэпсыкIэ фащу абы хэплъагъуэхэрщ, сыту жыпIэмэ усэм и ритмикэр къэзыгъещIыр ар зэрытха жыпхъэрщ, нэхъ тегъечыныхъауэ жыпIэмэ – сатырхэм я кIуэцIкIэ ударенэхэр здэув ѢыпIэхэрщ, хэIэтыкIа пычыгъуэхэмрэ хэмIэтыкIахэмрэ я зекIэлъыхыкIэ хабзэхэрщ. Абы и лъэныкъуекIэ убгъэдыхъэмэ, щапхъэу къэдгъэльэгъуа едзыгъуэхэм я гъэпсыкIэм и схемэр мыращ:

U U / – U / – U / – U	<i>тир. 1-нэ пыч.¹</i>
– U / U U / –	<i>тир. 3-нэ пыч.</i>
– U / – U / – U / – U	
– U / U U / –	<i>тир. 3-нэ пыч.</i>
U U / – U / U U / – U	<i>тир. 1-нэ, 5-нэ пыч.</i>
– U / U U / –	<i>тир. 3-нэ пыч.</i>
U U / – U / U U / – U	<i>тир. 1-нэ, 5-нэ пыч.</i>
– U / U U / –	<i>тир. 3-нэ пыч.</i>

Мыбдежым зэрыщиинэрылъагъуци, дызыхэплэ усыгъэр хорейкIэ тхащ, сатырхэм я кIуэцIкIэ ударенэхэр ѢыпIэ хэхахэм (1, 3, 5, 7 пычыгъуэхэм) тоувэ, жыпхъэм и лэжьэкIэр зэцхъэшцызыху пычыгъуэ лей къыхыхъэркъым е пычыгъуэ бжыгъэр иримыкъуу ритмикэр Ѣызэпьюд, Ѣызэхэкъутэ къэхъуркъым. Усэ сатырхэр, япэр стопаиплIу зэхэтмэ, къыкIэлъыхыкIуэр стопаиш хъууэ, апхуэдэ хабзэм тету зекIэлъыхъащ.

КхъэIуф Х. «быркъ-шыркъу» къильытар «ДжонитI» поэмэм псальэ къэпсэлъыгъуей куэд Ѣызэтрихъэ пычыгъуэхэр арауэ къышIэкIынущ, ауэ абы Ѣыгъуэми ритмикэр къутэркъым, усэр зэрытха жыпхъэм ныкъусаныгъэ игъуэттыркъым. Абы къидэкIуэуи гу лъытапхъэш, хамэбзэм къыхэкIа псальэхэм, зэм езыхэм хуэдэ хамэбзэхэр, зэми усакIуэм и анэдэльхубзэ псальэхэр ягуидзэурэ, Iэээ дыдэу икIи гъэцIэгъуэну рифмэ къазэрытищIыкIыр. Уеблэмэ языныкъуэхэм деж псальэхэр «игъэджэгуурэ» («жонгирует» къидгъэкIыу), мыхъэнэри (семантикэр) IэшIэмыхуурэ бзэм и зэфIэкIхэр нэрылъагъу тщецI. Зи гутъу тщIым и Ѣыхъету поэмэм и ѢыпIэ зэхуэмыдэхэм къыхэтха пычыгъуэ зыбжанэ къэтхыинш:

*КъыIухъащ порт псор ежъууэ
Новый Орлеан,
Дунеижсым къикIыжасуэ
Хы кхъухь «Индиан».
Къишижасат абы Европэм
Щызэуа дзэ гуп...
Күэд пэпплахэиц икъукIэ нобэм
Къахуихын насып...* [Куашев 1996: 231]

¹ Пиррихиер япэ пычыгъуэм мэув.

Хамэбзэ псальхэр къыхыхами, мыбдежым, ищхэкIэ къэтхья едзыгъуэхэми хуэдэу, ритмикэр къэзыльяхъэ щыщIэнэгъэ гуэр хэплъагъуэркъым. Апхуэдэш къыкIэлтыкIуэну щапхъэхэри:

*ФlamыщI портым гъущI хъар кранхэр
Уафэм худоплъей,
ФlamыщI щIыфэу мыгъуэ къанхэр
Щолажьэр абдей.
Транспортерхэр гъущI уэрэдкIэ
Гъуахъуэхуэ зороих,
ФlamыщI сабэр кIэ мыкIуэдкIэ
Уэих етау къышоих.* [Куашев 1996: 232]

Инверсием бзэр зэхиIуантIэу, зэблишу къэзылъытахэм (е нобэкIэ къэзылъытэхэм) мыпхуэдэ жыIекIэхэмрэ образ екIухэмрэ къагъэшIыныр къэгъэнауэ, абыхэм я художественнэ лъапIагтыр зыхашIэну е къагурыIуэну я творческэ къару ильу, я зэхэшIыкIими къитIасэу къышIэнутэхъым. Псалтьэм папщIэ, ер зи натIэ негрхэм я фэм и плъыфэри абыхэм я фэм дэкI гугъуехь мыухыжхэри зэхэшыхъя-зэхэухуэнауэ «*фlamыщI щIыфэу мыгъуэ къанхэр*» жыхуиIэ инверсиу гъэпса щIагтыбзэ куумкIэ къэпIуэтэн щхъэкIэ, дауикI, КIуаш БетIалу ущтыпхъэт. Апхуэдэуи, «*гъущI уэрэдкIэ гъуахъуэу зерых транспортерхэр*» образ хъэлэмэтикI щIэшIагъуэш. Зыми хыумыгъэгъуэшэну КIуашым и хъэтIщ, и гупсысэ зэIущэкIэш «*кIэ мыкIуэдкIэ*» жыIекIэри – «*кIэ имыIэу / ух имыIэу*», «*зэпнымыууэ*» мыхъэнэ зыщIилъхар.

Нэрылъагъу зерыхъуащи, БетIал и усыгъэ ритмикэм «рок»-ми «джаз»-ми я нэшэнэ къыхэдгъуэтакъым. Языныкью щIыпIэхэм деж зи IукIекIэ гугъусыгъуу пфIешI псальхэр щизэтрихъэми, ахэр, япэрауэ, усакIуэм и щхъэзакью хъэтIыр («идиостиль»-кIэ зэджэр) зыгъэнахуэхэш, адрейхэм къахэзыгъэшхъэхукIщ, етIуанэрауэ, абыхэм къалэн щхъэпэ ягъэзащIэ – псынщIэрыпсалтьэм и гъэпсыкIэм зерыхъунэгъум и фIыгъекIэ къеджэм и бзэм зрагъэужь, сатырхэм хэт макъ зэпэджэххэм усэм и макъамэр яшэшI. А псом инверсие синтакисыр къыхыхъэжмэ, усыгъэр укъигъеуIэбжьу гъэшIэгъуэн дыдэ мэхъу. Мис, псальхэм папщIэ, тхыгъэ зэхуэмыдэхэм къыхэтха щапхъэ зыбжанэ:

*ДыщIэкIыу ди бжьыхъэр къесакIэшI аргуэру,
Зэрхъэр акъужсым гъуэжсь тхъэмпэхэр уэрү... [Куашев 1996: 117]*

*Шым пэцхъыныр игъэхъуахъуэу
Уи щхъэгъубжэм сыныблех,
Макъ имыщIуэ си гур гъуахъуэу
НысфIыпхуокIуэ, фIэхъус къуех...* [Куашев 1996: 128]

*Дунеижсым Бэтэрэзым бэр щигъэзт,
Бийм яхуэзэм щысхь зымыщIэ блэ шэрэзт* [Куашев 1958: 247]

*Уэр мыхъуам, сыбгъэ дамэншэт.
Шыуаныши э лъахъиш,
Жыг къута щIэгъэкъуэнынишэт,*

Шэншэу жэм шхуэл къашт... [Куашев 1996: 85]

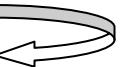
Клаущ Б. и усыгъэр рифмэ хъэлэмэтхэмкїи къулейщ. Абы нэхъыбэрэ щигъэлэжъар кїэух рифмэ лїэужыгъуэрщ, ауэ языныкъуэ и Іэдакъещїэкїхэр зэрышыхъэтхи, усакїуэм Іуэрышатэм и рифмэ ухуэкїэри Іашыб ищїатэкъым: нэшыса дыдэ мыхъуами, абы и кїапэльапэ гуэрхэр усэхэмрэ поэмэхэмрэ къаощ. А Іуэхум ехъэлїауэ Нало Заур жиїам дэ арэзы дытехъуэркъым, нэхъ Іупициу къэбгъэльягъуэмэ: «Бетїал ди Іуэрышатэм пэжыжъэш – ар къэгъазэ имыїэу силлабо-тоникэмрэ кїэух рифмэмрэ хъэшыкъ яшїаш» [Налоев 1958: 31], – итхыгъащ абы. Мыпхуэдэ сплыкїэр зэрышыуагъэр къыхэдгъэшынымкїэ ильбажъэкї къэтхыну щапхъэхэм шэсыпїэ драгъэхъэ:

Пицэдджыжь дыгъэр уи тафэм
Дыщафэ нуркїэ Ѣоджсэгу
[Куашев 1996: 19]

 Унэ кхъахэм зэпхив Іугъуэу
Гъуэзыр Ѣым къыхех
[Куашев 1996: 255]

 Пицлантиэр кхъэуэ Ѣымши,
Щылъиш унаашхъэр къефыхауэ...
[Куашев 1996: 257]

 Унэ пхашэхэр Ѣывынэш,
Киүэциыр ятїэ лъэгүщ...
[Куашев 1996: 256]

 Хъэ пхъэрхэу джазыр банэу
Бар жыантїащхъэм дэтиш...
[Куашев 1996: 246]

 Іуашхьитхур зекїуэлїхэу Ѣыхасэу
Хэку дахэм Марие ѡалъхуаш,

Гу хейкIэ зэ тепльэр еуассы

Псэ хэмхэм нэхъ къабзэу къэхъуац.

[Куашев 1996: 154]

ІуэрыIуатэм и рифмэ ухуэкIэм и нэшэнэ гуэрхэр къыхэнами, КIуаш Б. и усыгъэм нэхъыбэрэ къышыгъесбэпар кIэух рифмэм и лIэужыгъуэ зэхуэмыйдэхэрш – рифмэ зэгуэгъумрэ зэблэдзамрэш. Щапхъэ зыбжанэкIэ къэдгъэльэгъуэнщ:

Рифмэ зэгуэгъукIэ тхауэ:

*Дыхуейкъым тонышэм хуэтпIыну сабий,
Жэц жейхэр хэгъэцт зыцIхэр доцIыр дэ бий,
ШинэнкIэ гумацIэу къытхэткъым къикIуэт,
Жэуапыр къытхуильхэм хуэфацэу ягъуэт.* [Куашев 1996: 246]

Рифмэ зэблэдзакIэ тхауэ:

*Уэ угуфIэм, сэ си жагъуэ!
Хэхъуэ, зыкъэтIатэ,
ПхуэзыцIын ицыIэнкъым дагъуэ,
Уэ пхъэль псор гъэбатэ.* [Куашев 1996: 108]

КIуашым и усыгъэм жыпхъэ зэхуэмыйдэхэм я щапхъэ ушрохъэлIэ. УсаIуэм и поэмэхэр («ДжонитIымрэ» «Нэхумрэ») хорейкIэ тхащ, и усэхэм пычыгъуитIу зэхэт жыпхъэхэм (ямбыимрэ хореймрэ) нэмыщи, нэхъ гугъуу къалтыйтэ пычыгъуиш хъу жыпхъэхэмкIэ тхахэри къахэбгъуэтэнущ, ахэр куэд дыдэ мыхъуми. Мис зы щапхъэ, амфибрахиекIэ тхауэ:

*Бэчмырэ пашIабгъуэ, народым и къан,
Уи пишинэр бзэррабзэу къыдокIыр Нартан.* [Куашев 1996: 106]

U – U / U – U / U – U / U –
U – U / U – U / U – U / U –

Къэдгъэльэгъуа пычыгъуери ар къызыхэтха усэр и кIыхъагъкIи амфибрахием и жыпхъэм йозагъэ. Ямбым и зы щапхъи къэтхьынщ:

*ДыцэпскIэ лауэ ищъуантIэ фэхум
Щыхъ нитIыр машIэу холыдыкI,
Гу жсан ищIауэ мазэ нэхум
Цыжьбанэм ищIедзэ къызэрыйкI.* [Куашев 1996: 106]

U – / U – / U U / U – / U	пир. 6-нэ пыч.
U – / U – / U U / U –	пир. 6-нэ пыч.
U – / U – / U U / U – / U	пир. 6-нэ пыч.
U – / U – / U U / U –	пир. 6-нэ пыч.

Едзыгъуэр стопаиплI хъу ямбым и жыпхъэм иту тхащ, сатыр къэскIэ хэIэтыкIа, хэмыIэтыкIа пычыгъуэхэм нэмышикIэ, пиррихиер здэув щыпIэхэри щызэтохуэ.

Ди къэхутэнныгъэм кърикIуахэр къызәшIэткъуәжмә, КIуаш Б. адигэ усәм и гъэпсыкIэр зыужыныгъе лъагъуәшIәхәм зерыхуунетIар наIуэ мәхъу. УсакIуэм лъәпкъ усыгъэр нәхъ ипэкIә зыхуәхейуә щита ІэмалышIәхэр, гъэпсыкIәшIә къызэрхильхъар абы и творчествәр зыджа критикхәми, щIәныгъәлIхәми мызэмитIәу къыхагъәщащ. Литературәдж, критик, усакIуэ Сокъур Мусәрбий зәритхамкIә, «мыбы (КIуаш БетIал. – Х.Л., Б.Ф.) и япә сатырхәм езыр зыщыгъуазэ щапхъәхәм я джәрпәджәжыр зыгуәркIә къецырхъа щхъәкIә, щIәх къигъәльягъуэу щIидзащ ди поэзиер зыщымыгъуазэ усә гъэпсыкIә. ЩоджәнцIыкIумрә КIыщокъуәмрә я дерсхәр къильытәурә, БетIал икъукIә жан ишIаш адигэ усәм и Іепкъульәпкъыр, щIаләгъүәм и къару мылтытәкIә ар иузәдащ, нәгъуәшI лъәпкъхәм я усә культурәм и нальә куәд анәдөлхубзәм екIуу къригъәзәгъаш, псальә къызәрыгүәкIхәр сатырхәм къышигъәшIәрашIәурә, усә къэIуэтәкIэр икъукIә щIәщыгъуә ишIаш» [Цит. по: Кауфов 2016а: 156]. «Усә гъэпсыкIәм и лъәныкъуәкIә КIуашыр ЩоджәнцIыкIу Алийрә КIыщокъуэ Алимрә я лъагъуәм тетш, – итхыгъаш Нало Заури. – КIуашым и тхыгъәхәм я сәбәпкIә ди поэзием нәхъри зыщиузәшIаш силлабә-тоникәм. КIуашым и тхыгъәхәр къулайш ритмическә ухуәкIә зәмылIәужыгъуәхәмкIә» [Налоев 1958: 34].

КIуаш Б. лъәпкъ усә гъэпсыкIәм хуишIа хэлъхъәныгъэр образ дахәхәмрә егъәппәнныгъе гъәшIәгъуәнхәмкIә КхъуәIуфә Хъәчим къиIуэтащ: «Абы (КIуаш БетIал. – Х.Л., Б.Ф.) и кхъухыр «псы хуэмым» (адигэ усыгъэрш зи гугъу ишIыр. – Х.Л., Б.Ф.) къышытехъам пасәрәй парусникхәм е зи уэнжакъыжым Iугъуэр кърицыцыкI пароходхәм иджыреj крейсер къахәувам хуәдәт. Адрей кхъухъетхәми поэзием и тенджыз лъагъуәхәр я гъуәгужь пәтми, щIәуэ къахыхъам псори зригъәплтыжат» [Кауфов 2016а: 156]. АдәкIә КхъуәIуфәм пәжу къыхигъәщащ усакIуэм лъәпкъ усә гъэпсыкIәм хиләжыхъа дыдәр: «Литературәм и «псы хуэмым» къигъәукъубейуә тIысыжакъым КIуашыр. «Лыгъэр иридзащ» адигэ усәхәм я фонетикәм, синтаксисым – псальә щхъәхуәхәр зәпыувәурә, жыIәгъуә, жыIәгъуәхәр псальәуха зәрыхъу щIыкIәм. Зәи адигәбзәм имылъәгъуа рифмәхәр абы щIигъужри, ритмә зәпыхъәзәпкIәр, къикъуәллыкIәр къибыргъукIхәр, и кIәм нәсмә, шәщIауә, Iәпә дәупIә ямыIәу, зәужуу зәпыувәжхәр, усәм Іепкъульәпкъ хуишIаш» [Кауфов 2016а: 157].

ИшхъәкIә къэтхъа еплъыкIәхәм арәзы дытехъуэу, мыри щIыдгъужынүт: КIуаш БетIал и хъэтIым езы усакIуэм и дуней лъагъукIә, гупсысәкIә гъәшIәгъуәным и мыхъур тегъуәжаш. Абы и ІәдакъәшIәкIхәр я купщIәкIи, зәрытха фащәкIи, зәрыгъәпса синтаксискIи зыпәбгъәув, зәбгъапшә хъун нобэр къыздәсим лъәпкъ усыгъэм дыщрихъәлакъым. Усәхәмрә поэмәхәмрә лъабжъә яхуәхъуа Iуэхугъуә къудейхәмкIи КIуашым и творчествәр адигэ усыгъэм къыхещхъәхукIаш. Адрей усакIуәхәми хуәдәу, ар литературәм сый хуәдә лъәхъени къидекIуәкI лъапIагъәхәми (хәкур, лъахэр гъэльәпIәним, лъагъуныгъэм, пейзажым, н.) лъәIәсащ, ауэ темә щIәщыгъуәхәр къыхигъәхъәкIәрә лъәпкъ усыгъэм и гъунапкъәхәм зригъәубгъуаш. Апхуәдәхәм языхәзI, псальәм папщIә «ДжонитI» поэмәм къышциIэт Iуэхугъуәр – цыхухәр лъәпкъкIә, я фәкIә, жылагъуәм щаубыд увыпIәмкIә зәхәгъәж зәрашIыр – «расизм» жыхуаIәр. КъизәшIәкъуауә къебгъәльягъуәмә, КIуашым и усыгъэр, хәгъәгу зәхуәмыдәхәм гукъеуәрә бәлыхъу ильхәр сэтей къишиIу, дунейм и

щыпIэ зэхуэмыйдэхэм яльэIэсащ. «ДжонитIым» нэмышI, зи гутъу тщIы Iуэхугъуэхэр мышхуэдэ тхыгъэхэм лъабжьэ яхуэхъуащ: «Хъэрыхэм я лъэшэкIэ», «Самум», «Англичанхэр», «Феллахыр мэшакIуэ», «КэбакIуэхэр», нэгъуэшI зыбжанэми.

ИщхъэкIи къызэрыхэдгъэщащи, КIуашц Б. лирикэми лиро-эпикэми щылэжъащ, и усыгъэм жанр зэмылIэужыгъуэхэм уашрохъэлIэ. Усэхэмрэ поэмэхэмрэ нэмышI, балладэ, кантатэ, уэрэдыпкъхэр и Iэдакъэ къышIЭкIаш.

КIуашцыр усыгъэм зэрыхуIЭкIуэльякIуэм нэгъуэшI зы щэхуи хэлът – ар усэм и зэхэлтыкIэр, гъэпсыкIэр кууэ зыджа, IуэрыIуатэр зэхуэзыхъэсыжа щIэнныгъэлIт. Художественнэ тхыгъэхэм нэмышI, щIэнныгъэ статья зыбжанэ итхыгъащ – «История собирания и изучения кабардино-черкесского фольклора», «30 лет собирания и изучения кабардино-черкесского фольклора», «Стихосложение наrtского эпоса», «Строение кабардинского стиха» жыхуIЭхэр. Я псальцащхъэ къудейхэми къызэрыбжаIэщи, мы лэжыгъэхэр лъэпкъ литературэ щIэнныгъэм и зэхэублапIэм деж щытахэм, япэу гъуазэ хуэхъуахэм зэращыщым шэч хэлъкъым.

«СоцIэр сэ: зыкъомым ягу срихъкъым, / Ауэ сэ си гъуэгум срикIуэниц», – щитхыгъят КIуашц БетIал и усэхэм языхэзым. ГъашIэ гъуэгуанэр кIэшIу къыхущIЭкIами, усакIуэм и творческэ щIениныр гъуэгу кIэншэкIэ лъэпкъым къидогъуэгурякIуэ, абы и тхыгъэ гъэшIЭгъуэнхэмрэ купщIафIЭхэмрэ адыгэ литературэм и хэлъхъэныгъэ нэс хъуаш.

Ди къэхутэныгъэм и кIуэцIкIэ дыкъызыхуэкIуахэр:

- КIуашц Б. адыгэ усыгъэм хамэ лъэпкъ, хамэ щыпIэ мотивхэмрэ темэхэмрэ къыхигъэхъащ;
- абы къыхильхъа инверсие синтаксисым лъэпкъ усэ гъэпсыкIэм и хабзэхэм зригъэхъуэжащ, усэ гъэпсыкIэм и IэмалышIЭхэр сэтей къицIащ;
- усакIуэм и IэдакъэшIЭкIхэр къэбэрдей-шэрджэсыбзэм хэлэжъыхъащ, псом хуэмыйдэжу абы и фонетикэм зрагъэуэжъащ, лексикэм зрагъэубгъуаш;
- IуэрыIуатэм и рифмэмрэ европей (кIэух) рифмэмрэ зэрызэдэлэжъэфыр, апхуэдэ гъэпсыкIэм усэм и ритмикэр нэхъ шэшIа зэришIыр КIуашым и усыгъэм наIуэ щыхъуаш.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

Кармоков 1996 – *Кармоков Х.Г.* Труды поэта [на каб.-черк. яз.: УсакIуэм и гуашIэ] // Куашев Б.И. Стихотворения и поэмы [На каб.-черк. яз.: Усыгъэхэр] / Ред. Х.Г. Кармоков. – Нальчик: Эльбрус, 1996. – С. 279-296.

Кауфов 2016а – *Кауфов Х.Х.* Правдивая мелодия поэта: Эссе. Часть первая [на каб.-черк. яз.: УсакIуэм и пэж пишынэр. Эссе пэльытэ] // Iуашхъэмахуэ (Эльбрус) [Литературно-художественный и общественно-политический журнал. На кабардинском языке]. – 2016. – № 3 (май-июнь). – С. 140-160.

Кауфов 2016б – *Кауфов Х.Х.* Правдивая мелодия поэта: Эссе. Часть вторая [на каб.-черк. яз.: УсакIуэм и пэж пишынэр: Эссе пэльытэ] // Iуашхъэмахуэ (Эльбрус) [Литературно-художественный и общественно-политический журнал. На кабардинском языке]. – 2016. – № 4 (июль-август). – С. 121-158.

Куашев 1958 – *Куашев Б.И.* Собрание сочинений. Том I [на каб.-черк. яз.: Тхыгъэхэр] / Подготовка к печати архива поэта, вступит. статья и комментарии З. Налоева; Ред.: З.П. Кардангушев. – Нальчик: Кабардино-Балкарское книжное издательство, 1958. – 416 с.

Куашев 1966 – *Куашев Б.И.* Собрание сочинений. Том II [на каб.-черк. яз.: Тхыгъэхэр] / Подготовка к печати З. Налоева; Ред.: А.Н. Гизатулина, Б.А. Жанимов. – Нальчик: Кабардино-Балкарское книжное издательство, 1966. – 204 с.

Куашев 1996 – *Куашев Б.И.* Стихотворения и поэмы. [на каб.-черк. яз.: Усыгъэхэр] / Ред. Х.Г. Кармоков. – Нальчик: Эльбрус, 1996. – 304 с.

Налоев 1958 – *Налоев З.М.* Богатое наследие. Комментарии. Том I [на каб.-черк. яз.: Куэд зымыгъащIэу куэд зылэжъа. Комментариев] // Куашев Б.И. Собрание сочинений [на каб.-черк. яз.: Тхыгъэхэр] / Ред.: З.П. Кардангушев. – Нальчик: Кабардино-Балкарское книжное издательство, 1958. – С. 3-39; 400-412.

Тхагазитов 2005 – *Txagazitov З.М.* Сочинения: Стихотворения и поэмы [на каб.-черк. яз.: Усыгъэхэр]. – Нальчик: Эльбрус, 2005. – 704 с.

REFERENCES

KARMOKOV Kh.G. *Trudy poeta (In Circassian: UsakIuem i guashchIe)* [Works of the poet]. IN: KUASHEV B.I. Poems. – Nalchik: Elbrus, 1996. – P. 279-296. (In Circassian).

KAUFOV Kh.Kh. *Pravdivaya melodiya poeta (In Circassian: UsakIuem and page pshyner)* [The poet's true melody: Essays. Part one]. IN: *Iuashchkh'emarkhue* [Elbrus magazine]. – 2016. – No. 3 (May-June). – P. 140-160. (In Circassian).

KAUFOV Kh.Kh. *Pravdivaya melodiya poeta (In Circassian: UsakIuem and page pshyner)* [The poet's true melody: Essays. Part two]. IN: *Iuashchkh'emarkhue* [Elbrus magazine]. – 2016. – No. 4 (July-August). – P. 121-158. (In Circassian).

KUASHEV B.I. *Sobranie sochinenij (In Circassian: Tkhygeher)* [Collected Works. Vol. I]. – Nalchik: Kabardino-Balkarian Book Publishing House, 1958. – 416 p. (In Circassian).

KUASHEV B.I. *Sobranie sochinenij (In Circassian: Tkhygeher)* [Collected Works. Vol. II]. – Nalchik: Kabardino-Balkarian Book Publishing House, 1966. – 204 p. (In Circassian).

KUASHEV B.I. *Stihotvoreniya i poemy (In Circassian: Usyg'eher)* [Poems. Vol. II]. – Nalchik: Elbrus, 1996. – 304 p. (In Circassian).

NALOEV Z.M. *Bogatoe nasledie. Kommentarii (In Circassian: Kued zymygashIeu kued zylezhya. Commentary)* [Rich heritage. Comments]. IN: KUASHEV B.I. Collected Works. – Nalchik: Kabardino-Balkarian book publishing house, 1958. – P. 3-39; 400-412. (In Circassian).

TKHAGAZITOV Z.M. *Sochineniya: Stihotvoreniya i poemy (In Circassian: Usyg'eher)* [Works: Poems]. – Nalchik: Elbrus, 2005. – 704 p. (In Circassian).